

Oppvekst med levende læring

Marianne Leisner, forfatter, planlegger, kursleder, Gaia Tjøme.

Da skolevesenet vokste fram på 1700-tallet, skulle barn og unge få fri fra det praktiske arbeidet hjemme på gården eller i nærmiljøet og lære abstrakte disipliner som å lese og skrive. Kroppsarbeid var noe mindreverdige, og skolen var i begynnelsen forbeholdt eliten.

Den industrielle revolusjonen medførte en massiv sosial, økonomisk og teknologisk forandring som etter hvert forsterket forakten for fysisk arbeid. Vi ble frigjort fra tradisjoner og håndverk, og våre behov ble tilfredsstillt med et stadig økende forbruk basert på ikke fornybare ressurser. Bønder ble industriarbeidere og jordbruket ble en maskindrevet monokultur. Fokus ble etter hvert flyttet fra hender til hode.

Avstanden til naturen øker

Sakte begynner det nå å gå opp for oss at naturen ikke er med på vårt gedigne eksperiment. Det er trusler overalt. Klimaendringer pga utslipp av fossilt brennstoff gir en mer ustabil planet. Matjord er i ferd med å bli oppbrukt, samtidig som det blir stadig flere mennesker på Jorden. Barn og ungdom i USA bruker opptil 95 % av tiden innendørs. Gutter i 14-15 årsalderen bruker etter skoletid i gjennomsnitt 5 timer foran skjerm,. Antidepressiver øker nå mest for barn i førskolealderen. Språket endres ved at en 14-åring i dag kjenner mer enn 1000 logoer, men gjenkjenner mindre enn 10 planter og dyr i lokalmiljøet. Når man ikke har ord på ting i naturen, kan man heller ikke tenke eller snakke om den. Samtidig er det dramatiske rapporter om ubalanse i klima – og miljø, som de fleste mangler ord for å kunne forstå.

Mange mennesker med stor autoritet setter nå ord på hvor viktig det er å knytte oss til naturen på nytt. En sterkt voksende grasrotbevegelse arbeider med å skape konkrete eksempler som bryter trenden som fjerner mennesket fra naturen og dermed også fjerner oss fra seg selv. Det arbeides med nye pedagogiske arenaer på skoler, i nærmiljø og på gårdsbruk der barn og unge kobles sammen med naturgitte omgivelser og lærer å kultivere og vise omsorg for naturen og alt liv.

Befolkningseksplasjon, utarming og erodering av matjord samt økende forurensing er viktige årsaker til en voksende interesse for å dyrke egen, økologisk mat. Det viser seg at barn og ungdom som får være med og stelle en hage eller et annet naturelement, som voksne får større miljøengasjement og større handlingskraft enn ungdom som bare har fått klasseromsundervisning om miljøproblemer. Når barn har fått oppleve og vist omsorg for et stykke natur gir dette helt andre resultater. Bill Mollison har sagt at på grunn av tusenvis av individuelle handlinger er vi kommet i en svært kritisk situasjon – og at det er med tusenvis av små handlinger vi skal komme oss ut av den. Det er blant annet her at overføringsverdien av læring om økosystemene i hagen er av stor betydning.

Edible Schoolyards

Konseptet *Edible Schoolyards* ble startet i California i 1995 av kokk og forfatter Alice Waters. Visjonen er å skape og vedlikeholde økologiske hager og levende landskap rundt skolene og integrere disse i skolens læreplan og kultur. I dag har mer enn 30 % av skolene i California en skolehage, og Michelle Obama har laget økologisk skolehage i parken bak The White House. Også i Europa er utvikling av skolehager sterkt økende . Felles for de nye skolehagene er at

motivasjonen for arbeidet er endret fra matauk til erkjennelse av Jorden og jordsmonnet som levende organisme og hvordan vi kan ta del i livsprosessen.

Ved Universitet for Miljø og Biovitenskap (tidligere Norges Landsbrukshøgskole) har det siden 1995 pågått et arbeid for å gi barn innsikt i matens vei fra jord til bord gjennom aktiv deltagelse. Prosjektet "Levende Skule" (1996-2000) utviklet eksempler på hvordan viktige mål i læreplanen kan oppfylles ved å bruke gård og hage som lærearena. Etterutdanningskurset Gården Som Pedagogisk Ressurs, har skapt samarbeid mellom en lang rekke skoler og gårdsbruk over hele landet.

Linda Jolly og undertegnede har utviklet kurset rettet mot etablering og drift av skolehager. Vi starter vårt 10. kurs våren 2011, rettet mot lærere, førskolelærere, studenter, høgskolelærere og bønder som ønsker å bruke kunnskap, ferdigheter og ressurser i hage og på gård.

Skolehagen i praksis

Skolehagen er et stort og mangfoldig rom for tverrfaglige undervisning. Her kan vi måle avstanden mellom settepotetene, veie avlingen og dele den mellom elevene i klassen, finne ut av urtenes historie, lage skilt med tegninger av plantene, skrive logg og fortellinger, bli sliten av å grave opp en åkerlapp og bli satt til oppgaver som ikke kan løses uten samarbeid.

Den beste skolehagen er en hage som gjennomsyrrer hele skolegården, og gjerne også naboeiendommene og lokalmiljøet, og inkluderer besteforeldre og barn fra barnehagene omkring. Da blir skolegården en skolehage. I skolehagen er det frukt på trærne, spiselige bær på buskene, urter og blomster ved inngangene, grønnsaker i dyrkingsbed, meitemark i jorda og komposter på en skyggefull plass. Noen steder er det også veksthus til oppal av småplanter, høns, kaniner og dammer med massevis av rumpetroll. Flere steder gir skolehagen sommerjobb til ungdom.

En skolehage er levende og den trenger stell og omsorg for å overleve og utvikle seg. Den er derfor først og fremst avhengig av at mange får et eierforhold til den.

En undersøkelse i 2005 viste hvordan det var gått med de 20 første skolene som hadde deltatt på skolehagekurset. Noen av dem hadde visnet og var nedlagt. Noen hadde en liten hage i drift. Noen hadde blomstret opp og utviklet seg til lokale oaser.

Eksemplet fra Rondane

Sander skole er et prakt eksempel når det gjelder skolehage. Det er en liten skole med ca. 120 elever. To lærere og rektor meldte seg på kurs. Det er av stor betydning at skoleledelsen er positiv til hagen, da de kan bevilge undervisningstid, penger og plass til hagearbeidet. På Sander skole ble skolehagen deres satsingsområde, takket være rektors interesse. De har fått leie et jordstykke på naboeiendommen som er dyrket opp med en 400 m² stor stjernehage. Foreldre og bedrifter i bygda har gått sammen om å bidra med penger og arbeid til Blomsterbua. I Blomsterbua er det et rom med vekstlys og plass til å så og prikke småplanter. Her er det veldig populært for barna i mars å være med når det er surt og kaldt ute. I mai settes plantene ut i det enkle drivhuset som vaktmesteren har satt opp. I juni er det marked med salg av småplanter til foreldre og alle interesserte. Slik finansierer skolehagen seg selv. Småplanter blir holdt igjen til bruk i skolehagen og i blomsterbedene rundt på skolen.

Skolehagen gjødsles med husdyrgjødsel og kompost. I alle klasserom er det kompostspann til matavfall. Dette komposteres i varmkompostbinger og ettermodnes senere med hageavfall i hagekomposten. Skolehagen er formet som en stjerne med 8 parseller. Her får hver første klasse sin del av stjernen, som de beholder alle syv årene på denne skolen. Slik blir også vekstkiftet i den økologiske hagen ivaretatt, da de dyrker forskjellige typer vekster hvert år.

Skolehagen bugner av grønnsaker, urter og blomster og lærerne kan fortelle at barna ofte kommer til hagen med foreldre og besteforeldre i weekenden og ferien for å vise den fram. De er stolte! Om sommeren har foreldrene i den enkelte klassen ansvar for luking og vanning. Om høsten er det masse forskjellige grønnsaker som blir brukt i skolekjøkkenet, og hele høsten er det friske fargerike blomsterbuketter i alle klasserom og på lærerværelset.

Sollia skole ligger 800 meter over havet, i foten av Rondane – et av Norges store fjellmassiv. I Sollia vokser furu, fjellbjørk og lyng. På skolen er det 18 elever og i forbindelse med et kunstprosjekt i bygda skulle Elin T.Sørensen og jeg hjelpe dem til å etablere en skolehage. Lærerne var motiverte, men klima og jordsmonn var begrensende faktorer. Elevene fikk i oppgave å tegne sin drømmehage, som vi tolket så godt vi kunne og laget en skisse for hagen. Den skulle bygges med lokale materialer, og elevene fikk i oppgave å lokalisere lokale ressurser og analysere solforhold på skolens utearealer. De skulle være med på alle arbeidsoppgaver. Tømmerstokker ble felt og laftet til dyrkingskasser. Bakhon ble brukt til å gjerde inn hagen, for her trengtes beskyttelse for sau og ville dyr. Sauegjødning kom fra en gård i nærheten for den magre fjelljorden. Mask fra et lokalt økologisk ølbryggeri ble hentet og blandet inn i jorda for å få inn mer organisk materiale. Småplanter var sådd i vinduskarmen i klasserom, og mange hadde fått med stauder, busker og trær hjemmefra.

Vi hadde planlagt dugnad i juni, da skulle alle være med på å få skolehagen opp, elever, foreldre, lærere og vi to prosjektledere. Det ble en stor opplevelse å få forvandle et magert og dødt område av skolens uteområde til en bugnende oase. Rektor ved skolen kunne fortelle at han ikke hadde noen tro på at vi skulle få det til, men den andre dagen ble alt snudd og han forstod at dette ville bli fantastisk. De kunne senere fortelle at elever og foreldre var jevnlig i hagen om sommeren og at skolehagen var den eneste fargerike flekken i bygda. Det har ikke vært noe hærverk, tvert i mot er hagen blitt fint stelt av de mange hender som har vært innom.

Fremtidens økologiske skoleform

En framtidstanke er at barne- og ungdomskoler forvandles til steder med hage, husdyr, verksted og kompost. Skolegården blir en levende hage som strekker seg helt ut til en nærliggende gård, der elevene veksler mellom praktisk arbeid og teoretisk opplæring. En slik skolehage og skolegård er stappfull av metaforer som på et dypt plan hjelper å forstå og håndtere våre egne og alt annet liv. Den er full av fysiske utfordringer som kan holde våre barn i fysisk form og hendene i kontakt med den levende matjorda. Den er full av spørsmål om livets gåter som kan utvikle vår forstand. Den er full av den aller beste mat som kan gi våre barn sunn mat og livsappetitt.

Menneskene har vist en fabelaktig oppfinnsomhet gjennom historien. Ved å bruke kreativitet, ved å studere tidligere kulturers løsninger og ved å analysere et steds egne ressurser, kan vi finne løsninger som viser respekt for den levende jorda og naturens kretsløp. Ved å gi barn kunnskap om Jorden som levende organisme kan vi gi dem livskraft og forståelse for å fortsette arbeidet vi starter. Vi kan spinne nettverket av forbindelser mellom barn og levende omgivelser ved å ta dem med i prosessen av kompostering, gjødsling, såing, prikling, stell, og å vise omsorg og å helbrede.

Vi kan oppfostre til en ny holdning til hva som er god livskvalitet, der vi alle er aktive deltakere i livsprosessen og viser respekt og glede for alt det levende.

Marianne Leisner er hage- og permakulturplanlegger og medlem av Gaia-gruppen. Hun har lang erfaring med planlegging av utomhusområder, skolehager, gårdsbruk og hager. Hun driver kurs i permakultur og økologiske skolehager - bærekraftig undervisning. Driver Grønn

Omsorg for psykiatrien i Tjøme kommune. Hun har skrevet 'Villrosene – økologi i hagen' og vært med på boken 'Skolehagen'. Hun bor og arbeider på Ødekjære på Tjøme. Målet å skape bærekraftige og vakre omgivelser, som bl.a. produserer den beste mat og som er tilpasset brukernes ressurser og behov. Arbeidsformen er som foredragsholder, forfatter, planlegger, kursleder og praktisk hagearbeid.